

Карпенко Марина Миколаївна, студентка 4 курсу відділення “міжнародні відносини” Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР У ВИРОБЛЕННІ ГЕОСТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Дана стаття присвячена аналізу формування геостратегії України, чинникам, які впливають на її становлення. Автор дає оцінку геополітичному оточенню держави, підводячи до визначального значення взаємозв'язку між географічним розташуванням України та зовнішньополітичними пріоритетами держави, зосереджуючись на дослідженні особливостей європейського напрямку. Розглядається співвідношення інтересів та цілей суб'єктів на всіх рівнях, загроз, механізмів реалізації власних національних інтересів у сукупності інтересів суб'єктів геопростору.

Present article is dedicated to the analysis of forming of the Ukrainian geostrategy, factors that impact on its making. The author evaluates geographical surroundings of the state, pointing at determinative nature of the relationship between geographical position of Ukraine and its foreign-policy priorities, focusing on examination of the peculiarities of European course. A publication also covers correlation of interests and aims of the subjects at all levels, threats, instruments of implementation of Ukrainian national interests in the context of the interests of the other subjects of geospace.

Геополітичне середовище суттєво впливає на потенціал держави реалізовувати геополітичні інтереси. Потенціал втілення геополітичних, національних інтересів визначається ступенем впливу одного суб'єкта геополітики на зовнішню і внутрішню політику іншого. І це визначається ієрархічною структурою міжнародних відносин в тому сенсі, що більш потужні країни у той чи інший спосіб нав'язують свої ідеї й пропозиції менш потужним. Від рівня потенціалу до реалізації інтересу залежить статус в геополітичній структурі світу: якщо держава не має достатнього потенціалу для реалізації національних інтересів, вона перетворюється на об'єкт геополітичних дій інших суб'єктів. При цьому окремі держави мають потенціал до перетворення на геополітичний центр. Такими функціями наділена країна з вигідним географічним положенням, на межі великих країн (блоку країн), із наявними ресурсними можливостями, із перехідною за функціями та структурою економікою, і відіграє значення в реалізації інтересів інших держав. Ця межа держава здатна відігравати роль посередника у зближенні своїх великих партнерів.

Географічний чинник має принциповий

вплив на визначення зовнішньополітичних орієнтирів України. Саме рубіжність (периферійність), проміжне розташування складають основу геостратегії нашої країни, одним із важливих завдань якої є відхід від статусу пасивного суб'єкта геополітики великих держав [1].

Формування геостратегії України на початковому етапі характеризується відсутністю чіткого усвідомлення цілей на міжнародній арені, крім утвердження України як незалежної держави, а відтак і відсутністю механізмів реалізації таких цілей. На практичному рівні це відзначилося коливанням зовнішньополітичних стратегій та формуванням іміжду країни як непередбачуваного партнера. Тому сьогодні все ще залишається актуальним вироблення стратегічного геополітичного кодексу України, що означає пошук Україною свого місця в системі міжнародних відносин, яке, однак, визначене її геополітичним розташуванням, тож це потребує зваженого аналізу і не повинно залежати від внутрішньополітичних змін в державі.

Геополітичний кодекс України має локально-регіональний характер, що обумовлено специфікою геополітичного

оточення країни. Локальні геополітичні кодекси складаються з аналізу геополітичних кодексів сусідніх держав та співвідношення їх з власним геополітичним кодексом, а регіональні – розробляються державами, що прагнуть поширити свій вплив на територію більше, ніж сусідні держави першого порядку.

Так, сусідами першого порядку України виступають впливові регіональні актори – РФ та ЄС. Обидва актори прагнуть до концептуалізації ідеї контролю над оточуючим їх простором. З геополітичної точки зору, Україна виступає межевою країною як для європейського простору в особі ЄС, так і для євразійського простору в особі Росії. Фактично Україна належить до так званої міжсистемної периферії, що підпадає під вплив інтересів обох геополітичних суб'єктів. Такий геополітичний простір пояснює вже тривалий час балансування зовнішньополітичних векторів України: стратегічний курс на інтеграцію до ЄС з паралельним розвитком відносин стратегічного партнерства з Росією.

Геополітичне розташування України є геополітичною реальністю, що перетворює Україну на своєрідний геополітичний центр – державу, яка своїм географічним положенням виконує комунікаційні функції між двома регіональними системами, має потенціал контролю доступу до важливих регіонів. Отже, важливим є вибір стратегії: а) балансування на протиріччях головних геополітичних суб'єктів (ЄС, РФ, США), що виражається в коливанні від одного до іншого у своїх зовнішньополітичних симпатіях, і на практиці така стратегія дійсно складає загрозу національній безпеці через посилення тиску з боку одного з конкурентів та втратою Україною вже досягнутого рівня співпраці, що повертає Україну на пасивного об'єкта боротьби великих держав; б) дотримання стратегії рівнонаближеності, що передбачає співпрацю у власних національних інтересах на потенційно можливих рівнях.

Так, після оцінки геополітичного оточення нашої країни другим етапом формування геостратегії є визначення пріоритетних геополітичних напрямів, аналіз співвідношення інтересів та цілей суб'єктів на всіх рівнях, визначення загроз, механізмів реалізації власних національних інтересів у сукупності національних інтересів суб'єктів геопростору.

Отже, метою даного дослідження є аналіз європейського вектора геостратегії України. Цей вектор має три складові напрями: а) європейський політичний та економічний простір у вигляді Європейського Союзу; б) регіон Центрально-Східної та Південно-Східної Європи як сусідній, географічно наближений простір першого порядку, значення якого

зростає в контексті реалізації інтересів щодо європейського простору. Інтереси ЄС щодо України обумовлюються формуванням силового поля, сфери впливу ЄС, механізмами якого виступають процеси розширення та стратегії сусідства. Розширення ЄС, в першу чергу, спрямоване на оформлення європейського простору, в основі якого культурно-цивілізаційні цінності та параметри політичного і економічного розвитку.

Сфера впливу ЄС не обмежується зовнішніми кордонами Союзу, після масштабного розширення 2004 р. запроваджується стратегія сусідства, спрямована на формування безпечного і передбачуваного оточення, орієнтованого на європейський простір, в південному та східному напрямках через механізми партнерства та співробітництва. Головний принцип концепції добросусідства – привілейовані відносини партнерства між ЄС та країнами-сусідами через запровадження диференційованих моделей співробітництва. Разом з тим, відбувається розширення сфери європейських стратегічних інтересів у східному та південному векторах через ЦСЄ, Кавказ, Центральну Азію в інтересах розбудови системи транспортних та енергетичних коридорів. Реалізація цих проектів означає формування орієнтованого на ЄС гео економічного простору з відповідним включенням проміжних країн у сферу європейських інтересів.

Таким чином, ЄС потребує Україну як передбачувану та ціннісно-орієнтовану складову розширеного стратегічного європейського простору в інтересах економічної, політичної та соціальної безпеки. Україна не сприймається ЄС як майбутня власна складова. При цьому одним з механізмів забезпечення стабільного стратегічного простору на східному напрямку для ЄС є Росія та неконфліктні й добросусідські україно-російські відносини без реінтеграції України до російської сфери впливу [4].

Інтереси України до ЄС є центральними у зовнішній політиці України, що визначаються стратегічним курсом на інтеграцію до ЄС. Так, орієнтація на критерії членства в цьому утворенні має виступати основою стратегії соціально-економічного розвитку країни.

Розробляючи стратегію України щодо європейського вектора, слід звернути увагу на те, що на середньострокову перспективу вступ до ЄС залежить, насамперед, від стану розвитку самого Євросоюзу, від здатності зберегти темпи та параметри політичного, економічного та соціального розвитку в розширених кордонах. Чинник позитивних тенденцій економічного та політичного розвитку відповідно до європейських стандартів всередині України є

фактором укріплення національної безпеки України. Україна на етапі становлення розширеного ЄС не повинна вимагати від ЄС остаточних перспектив членства, а дотримуватись моделі ефективної співпраці за форматом “Європейський економічний простір плюс”. Саме в рамках такого формату можливе створення зони вільної торгівлі між ЄС, Україною та РФ на принципах і стандартах ЄС. Це дає змогу уникнути протиставлення зон вільної торгівлі України в ЄСП та європейському напрямку, відкриває перспективи формування європейського політичного та економічного простору з вільним рухом товарів, послуг, капіталів та людей за участі України, сприяє вирішенню питань економічного, енергетичного, транспортного питань тощо. Реалізація такого формату, в першу чергу, залежить від зацікавленості всіх сторін, на що і має спрямувати Україна зовнішньополітичні зусилля в короткотерміновій перспективі, і що, напевне, потребуватиме певних компромісів з боку ЄС, Росії, України. Це передбачає формування європейського економічного та політичного простору з різномірною інтеграцією, що є винятково сприятливим в геополітичному вимірі для України [1].

Євроінтеграційна стратегія України на даному етапі має зосередитись на секторальній, галузевій співпраці з ЄС, що відповідає інтересам самого Союзу. Фактично в основі такого формату відносин діє принцип “все, крім членства”, що потребує підвищення конкурентоздатності української економіки.

Європейський простір не є однорідним. В його межах вирізняються держави-ядра, малі країни Європи і нові держави-члени, що мають різний статус у формуванні політики ЄС. Отже, стратегія України щодо цих рівнів держав європейського простору відрізняється. Актуальним напрямом зовнішньополітичної стратегії України щодо держав-ядер (Німеччини, Франції, Великобританії, Нідерландів) є пошук держав-лобістів українських інтересів в Європі, перетворення їх на важливих торгівельних партнерів України. З огляду на визначальність європейського вектора особливе значення в стратегії України щодо ЄС посідають нові держави – члени ЄС Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), що є сусідами України, й держави Балтії.

Так, головними інтересами України щодо країн ЦСЄ та Балтії є збереження добросусідських відносин, максимізація економічного співробітництва на базі вже налагоджених механізмів співпраці. Саме серед нових держав – членів ЄС ЦСЄ та Балтії Україна шукає лобістів своїх євроінтеграційних

прагнень.

При розгляді стратегії відносно ЦСЄ та Балтії очевидним є спостереження щодо збігу інтересів з цими державами у сфері економічного та політичного співробітництва. Після їх вступу ЄС перетворився на найбільшого торгівельного партнера України і саме ці країни мають потенціал лобювання формату зони вільної торгівлі ЄС – Україна – Росія. Водночас, орієнтація на держави ЦСЄ як основних лобістів України в її євроінтеграційних прагненнях є хибною через їх незначну політичну вагу в прийнятті рішень такого порядку. Основним механізмом співпраці виступає транскордонне співробітництво, здатне сприяти реалізації ключових інтересів як країн ЦСЄ, так і України.

Крім того, країни ЦСЄ та Балтії не мають достатніх можливостей розширення торгівлі на Захід. Відповідно, можна очікувати активізації інвестиційних і торгівельних процесів з боку держав ЦСЄ та Балтії, а також розгляд України як стратегічної території для виходу країн ЦСЄ на ринки інших пострадянських країн. В такій стратегії відносин України з ЄС особливе місце посідає реалізація концепції регіональної кооперації, що є доцільною стосовно регіонів, наділених природною географічною або історичною ідентичністю, але при цьому розподілених між державами – кандидатами на членство в ЄС і державами – некандидатами на членство в ЄС. Мається на увазі сприяння європейсько-євразійському співробітництву через поглиблення субрегіональних інтеграційних процесів на рівні країн ЦСЄ та Балтії за участі України. Такими механізмами вже виступають такі структури, як ЦЄІ, ідея поновлення співпраці в контексті Балто-Чорноморського співробітництва, концепція Єврорегіонів тощо.

Для України важливо не допускати модель європейсько-євразійського протистояння, оскільки такий варіант виступає загрозою національній безпеці України як з ЄС, так і з Росією, принциповим є не допускати перетворення України на об’єкт такого європейсько-євразійського протистояння [2].

Таким чином, геостратегія України в сучасному геополітичному середовищі має бути спрямована на перетворення України на активний геополітичний центр на основі принципів концепції регіональної кооперації, а також на основі принципу багатовекторності, що не обмежується комплексною біполярністю між європейсько-євроатлантичним та євразійським векторами, а передбачає реалізацію національних інтересів України з усіма зацікавленими сторонами в інтересах

економічної та політичної доцільності.

Уникнення варіантів ізоляції як механізму тиску на Україну більш потужних геополітичних акторів, якими є Росія, США, ЄС в їхніх інтересах, можливе за умов збалансованості векторів, проведення стратегії

рівновекторності Україна – ЄС, Україна – Росія, Україна – США. Надмірна орієнтація на один з цих векторів, або зближення з одним із акторів за рахунок інтересів іншої сторони, неодмінно призводить до посилення тиску на Україну з боку інших і втрату вже налагоджених позицій

Література

1. Валевська. Геополітичні чинники реалізації зовнішньої політики України // Актуальні проблеми міжнародних відносин: ІМВ. – вип. 34, ч. 1. – К., 2002. – С. 13-19.
2. Вдовенко. Проблеми геополітичного статусу України на початку XXI ст. // Актуальні проблеми міжнародних відносин: ІМВ. – вип. 42, ч. 2. – К., 2003. – С. 81-88.
3. Гальчинський. Нові можливості євроінтеграційної стратегії України // Аналітичний щоквартальник Делегації ЄК в Україні. – 2003. – № 3. – С. 1-9.
4. Денисюк. На периферії європейських інтересів // Політика і час. – 2002. – № 9. – С. 21-37.
5. Мадіссон, Шахов. Сучасна українська геополітика: Навчальний посібник для студентів – К: Либідь, 2003.